

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 1 (106)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 1 (106)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 811.161.2'81:39
DOI 10.35433/philology.1(106).2026.104-114

ДІАЛЕКТНІ ПРИСЛІВНИКИ В ЗБІРЦІ ПРОЗОВИХ МІНІАТЮР ОЛЕНИ ЛОТОЦЬКОЇ "АНГЕЛИ В НАМИСТАХ"

Г. І. Гримашевич*

У статті проаналізовано діалектні форми прислівників, зафіксовані в збірці малої прози Олени Лотоцької "Ангели в намистах" (2023). Насамперед зазначено, що такі адвербіативи, ужиті в мовленні персонажів зразків малої прози письменниці, виразно демонструють особливості говіркового мовлення жителів Середнього Полісся, часто їхні форми зумовлені фонетичними рисами (здебільшого в царині вокалізму, рідше – консонантизму) середньополіських говірок. Передовсім відзначено збереження давніх голосних, говіркову рефлексію *ѣ, ствердіння на пом'якшення низки приголосних тощо. Зауважено, що з-поміж аналізованих прислівників значну активність функціонування демонструють прості форми вищого ступеня порівняння з архаїчними поліськими суфіксами -ий, -ій, -ей. Відзначено низку прислівників місця та часу з формантами-суфіксами -ека, -еки, -ика; зменшено-пестливі форми переважно прислівників способу дії, які чітко індивідуалізують мовлення героїв творів і часто репрезентують ідіолект говірконося, хоча здебільшого й утратили семантику демінутивності, чимало усічених форм, зумовлених особливостями усного мовлення, та ін. Крім того, окремі прислівники демонструють лексичне багатство діалектів. Констатовано, що представлені в текстах прислівники відомі й на інших теренах Полісся, передовсім у говірках Дубровищини, про що свідчать лексикографічні праці діалектологів, а це підтверджує думку про те, що авторка досконало володіє поліським мовленням, уміє репрезентувати його в тексті з максимально повним наближенням до звучання цих слів у зображеній говірці, що дає змогу зберегти колорит представленої місцевості та неповторність поліського мовлення.

Ключові слова: Олена Лотоцька, "Ангели в намистах", діалектизми, прислівники, форми ступенів порівняння, демінутивні форми прислівників, суфіксальні деривати, архаїчні прислівники.

DIALECTAL ADVERBS IN THE COLLECTION OF PROSE MINIATURES BY OLENA LOTOTSKA "ANGELS IN NECKLACES"

Hrymashevych H. I.

The article analyzes the dialect forms of adverbs recorded in the collection of short prose by Olena Lototska "Angels in Necklaces" (2023). First of all, it is noted that such adverbials used in the

* кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови та методики її навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка),
h_hrymashevych@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3225-0031

speech of the characters of the writer's short prose samples clearly demonstrate the peculiarities of the colloquial speech of the inhabitants of Central Polissya, often their forms are determined by the phonetic features (mostly in the area of vocalism, less often – consonantism) of the Central Polissya dialects, first of all, the preservation of ancient vowels, the colloquial reflexion *ē, the hardening to soften a number of consonants, etc. It is noted that among the analyzed adverbs, simple forms of the higher degree of comparison with the archaic Polissya suffixes -yū, -uū, -eū demonstrate the activity of functioning. A number of adverbs of place and time with formant suffixes -eka, -aki, -yuka are noted; reduced-afflicted forms of mainly adverbs of manner of action, which clearly individualize the speech of the heroes of the works and often represent the idiolect of the speaker, although in some places they have lost the semantics of diminutiveness, many truncated forms due to the peculiarities of oral speech, etc. At the same time, individual adverbs demonstrate the lexical richness of dialects. It has been established that the adverbs presented in the texts are also known in other areas of Polissya, primarily in the dialects of the Dubrovychchyna region, as evidenced by the lexicographic works of dialectologists, and this confirms the opinion that the author perfectly masters the Polissya speech, is able to represent it in the text with the most complete approximation to the sound of these words in the depicted dialect, which makes it possible to preserve the color of the depicted area and the uniqueness of Polissya speech.

Keywords: Olena Lototska, "Angels in Necklaces", dialectisms, adverbs, forms of degrees of comparison, diminutive forms of adverbs, suffixal derivatives, archaic adverbs.

Постановка наукової проблеми.

Сучасні художні тексти стають об'єктом різноаспектних лінгвістичних досліджень, адже вони виразно демонструють світобачення письменника, його творчу манеру в послуговуванні лінгвальними одиницями, специфіку авторського відображення колориту певної місцевості та особливості репрезентації мовлення персонажів, тим паче якщо воно позначене діалектним впливом архаїчних територій, де збережено унікальні говіркові елементи. Цілком закономірно основну роль у наповненні художніх текстів із позиції частиномовної належності відіграють іменники та дієслова, а також займенники, хоча й репрезентанти інших лексико-граматичних класів слів, зокрема й прислівники, необхідні для цілісності сприйняття художнього тексту. З огляду на зазначене мовознавці наголошують на тому, що іменники та дієслова є змістом, символами й контурами художнього тексту, водночас для довершеності художніх текстів надзвичайно важливі прислівники як завершальні штрихи [22: 46], які формують цілісність зображеного. Саме таку функцію виконують діалектні форми прислівників у збірці малої прози Олени Лотоцької "Ангели в намистах",

водночас демонструють уміння письменниці використати весь арсенал цієї частини мови для максимально точного відображення мовлення поліщуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Прислівник як специфічний лексико-граматичний клас слів з огляду на його незмінність, безкатегорійність, периферійність, здебільшого етимологічну вторинність, дериваційну багатогранність, семантичну наповненість здавна привертая увагу українських мовознавців, які порушували різноманітні проблеми зазначеної частини мови в таких основних аспектах: 1) у діахронному вимірі (В. Німчук, П. Білоусенко, Й. Андерш, С. Бевзенко, С. Самійленко, І. Уздиган, М. Вербовий, І. Даценко та ін.); 2) з позиції синхронії (І. Вихованець, К. Городенська, Г. Муқан, І. Мариненко, Т. Ніколашина, В. Русанівський, І. Чапля, Г. Ярун, А. Висоцький, М. Галюк та ін.); 3) у контексті функціонування прислівників у говорах українського діалектного континууму, передовсім південно-західного (В. Німчук, Т. Довга (Розумик), О. Захарків, М. Леонова, П. Лизанець, І. Ощипко, І. Пагіря, П. Приступа, О. Брошняк (Пискач), І. Джочка), південно-східного

(Г. Мартинова, О. Левенець) та (Т. Назарова, Г. Аркушин, Г. Гримашевич, Г. Чешко) наріч; 4) як складник ідіостилю українських письменників (І. Лоцинова, А. Шатілова, В. Зінченко, Л. Семак, Г. Гримашевич та ін.).

У контексті нашого дослідження саме останній аспект вивчення прислівників відіграє важливу роль, особливо за умови репрезентації в художніх текстах говіркових рис зображеної письменниками території, оскільки митці слова для повного відтворення колориту зображеної місцевості та особливостей мовлення змалюваної території орієнтуються на живу розмовну мову, адже саме цей аспект найбільше привертає увагу мовознавців-діалектологів.

Попри посилену увагу до прислівника в українському мовознавстві, особливості його функціонування в збірці "Ангели в намистах" системно не схарактеризовано. Водночас зауважимо, що творчість Олени Лотоцької як авторки двох збірок малої прози ("Нині зозуля кувала" (2020) та "Ангели в намистах" (2023)) вже була об'єктом вивчення українських діалектологів. Зокрема, Ю. Громик як відомий дослідник говіркової прислівникової системи Західного Полісся, про що свідчить низка його статей [9–13] та дисертація [8], характеризуючи діалектні риси на різних мовних рівнях в досліджуваній збірці малої прози Олени Лотоцької, зазначає, що авторка з говірки перенесла специфічні прислівникові утворення чи варіанти, на зразок *гетак, кудой, сюда, заре, заренько, зареки, завтре, завтреки, позавтре, тамеки, тутеки, потомеки, потомики, вчореки, ондеки, ондечки, теперечки, теперечки, шиненько, важенько, додому, тожить*, а також відзначає функціонування форм вищого ступеня порівняння прислівників із

суфіксами *-ий, -ій, -ей*, наприклад, *далей, затишній, гарній, частій, теплий, сподручний, лехчий, лекий, довжий, скорий, дешувлій* [12: 374–375]. Водночас Ю. Громик та А. Яворський, характеризуючи репрезентацію поліських діалектів у художній літературі, відзначають подібні форми прислівників і в попередній книжці Олени Лотоцької "Нині зозуля кувала" [14: 42–43; 15: 253], адже й у ній авторка репрезентувала рідну говірку поліщуків-односельців у мовленні персонажів прозових мініатюр. Крім того, говіркову фонетику цієї збірки проаналізувала І. Дружук [16]. За матеріалами видання "Ангели в намистах" Г. Гримашевич підготувала низку статей, порушивши проблему актуалізації поліського мовлення на різних мовних рівнях, передовсім на фонетичному [4; 5] та морфологічному [2; 3], а також відображення діалектних рис в онімному просторі прозових мініатюр [6] з огляду на благодатний говірковий матеріал, який спонукає й до подальших досліджень морфологічної системи, оскільки діалектні прислівники та службові слова з виразними поліськими рисами в текстах збірки – завдання для майбутніх публікацій діалектологів для забезпечення системності репрезентації морфологічних діалектизмів Середнього Полісся в художніх текстах письменниці.

Актуальність статті зумовлена тим, що діалектні форми прислівників, зафіксовані в збірці прозових мініатюр Олени Лотоцької "Ангели в намистах" як виразний складник говіркового мовлення персонажів художніх текстів, прототипами яких є поліщуки-односельці авторки, досі не були об'єктом системного дослідження.

Мета статті – проаналізувати діалектні прислівники в зразках малої прози зазначеної збірки Олени Лотоцької, виокремлені за допомогою методики суцільного вибирання.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Олена Лотоцька – сучасна українська письменниця, авторка двох збірок малої прози – "Нині зозуля кувала" (2020) [21] та "Ангели в намистах" (2023) [20], уродженка с. Крупове Дубровицького р-ну Рівненської обл., особливості діалектного мовлення якого репрезентує в художньому дискурсі.

У досліджуваній збірці "Ангели в намистах" уміщено 43 прозові мініатюри, у переважній більшості яких у мовленні персонажів виразно продемонстровано діалектні особливості рідної говірки письменниці, насамперед фонетичні та морфологічні, дещо менше – лексичні, фразеологічні та словотвірні. З огляду на зазначене творчість письменниці й привернула увагу мовознавців-діалектологів передовсім у контексті актуалізації в її зразках говіркових рис рідної для авторки середньополіської говірки, яка дала письменниці багатий мовний матеріал, а Олена Лотоцька зуміла репрезентувати його у творчості й цим привернути увагу до свого слова.

Складниками художнього тексту є одиниці різних мовних рівнів, зокрема й морфологічного, у якому відзначається специфікою лексико-граматичний клас прислівника.

Цілком закономірно значна кількість діалектних прислівників у текстах збірки семантично тотожна з репрезентантами в українській літературній мові, водночас відрізняється словотвірною будовою, передовсім наявністю низки суфіксів із вираженою говірковою віднесеністю. Насамперед схарактеризуємо активно представлені в текстах форми вищого ступеня порівняння прислівників з архаїчними суфіксами **-ій**, **-ий**, **-ей**, які, за словами Ю. Громика, якнаймасштабніше репрезентують поліський (в основному західнополіський) діалектний обшир [13], хоча відзначені й в інших ареалах північноукраїнського наріччя, відрізняючись вокалічним компонентом, який виразно демонструє фонетичні риси того чи

того поліського діалекту, відображаючи одну з виразних фонетичних рис цих говіркових утворень – збереження етимологічних звуків у нових закритих складах [7: 32].

Зазначені форми компаративна досить часто вживані в мовленні персонажів, адже за їх допомогою вдається передати збільшений вияв ознаки, часу, дії, акцентувати на важливості й потрібності здійснення певних дій. Суфікс **-ий** цілком закономірно вживаний після шиплячих приголосних, які не можуть бути м'якими в українській мові, та [р], демонструючи водночас фонетичну особливість представленої говірки – ствердіння зазначених консонантів (переважно [р]) й в інших частинах мови (пор.: **Ратуйте**, бо задавлюса од такого позора [20: 88]; **3 ночі в гарачци!** [20: 150]; **Шо поночи копатімеш?** [20: 142] тощо): **Степо, скорий!** [20: 207]; **Скорий** бежи, миленька! [20: 80]; ...**так скорий** буде [20: 146]; ... **і бульби скорий** за мене ніхто не копає [20: 344]; **Вставай хутчий!** [20: 258]; **Хутчий!** [20: 161]; **На, випи, на, лекший** стане [20: 152]; **Лекший** буде [20: 170]; ... **шоб довжий** помнілі... [20: 259]; ... **шоб довжий** поспалі [20: 259] та ін. Водночас після інших приголосних, які належать до м'яких, активно функціонує суфікс **-ій**: **Вправній** – бо там вправляли мізки [20: 234]; **Бач, сільній** припускає... [20: 139]; ... **частій** всього до Пушкарув наймаласа [20: 269]; **І мені охотній** [20: 152]; **Вже оньо ліс біленько, там затішній** буде [20: 341]; **Позній** приїхав її батько [20: 318] ... **одевав гарній** за всіх [20: 346]. **І може ж, дешувелій** м'ні обидеца [20: 33]; **Клочем пудоб'еца, шоб теплій** було [20: 81]. Спорадично фіксуємо суфікс **-ей**: **Як приснілосо шо недобре, то перехрестіса й далей** спи! [20: 276]; ... **будемо далей** "Верую" вучить [20: 66], який виразно демонструє фонетичну рису представленої в текстах говірки – палаталізацію приголосних перед [e].

Частота функціонування зазначених суфіксів у текстах збірки Олени Лотоцької повністю підтверджує їх

використання в поліських говорах. Відзначені суфікси для утворення форм вищого ступеня порівняння прислівників репрезентовано в лексикографічних виданнях, у яких представлено матеріал із західнополіських говірок: *мудрій* 'краще' [1: I: 322], *раній*, *раніший* 'раніше; колись' [1: II: 114], *раніший* 'давніше, колись' [1: II: 114], *тисній* 'тісніше' [1: II: 200] *холодній* 'холодніше' [1: II: с. 231], *хутчий* 'швидше' [1: II: 236], *висилій* 'веселіше' [1: I: 59] та в одній із говірок Дубровиччини (*ужчий* 'вужче' [17: 177], адже ці терени розташовані ближче до території представленої в мініатюрах говірки. Водночас спорадичність використання суфікса **-ей** цілком умотивована, адже від превалює на територіях значно північніше, про що теж підтверджують діалектні словники: *бліжей* 'ближче' [18: 33], *віцей* 'вище' [18: 47], *давжэй* 'довше' [18: 64], *давней* 'раніше, колись' [18: 64; VM], *ніжей* 'нижче' [18: 137], *ближэй* 'ближче' [19: 18], *далей* 'далі' [19: 26] та ін.

Спорадично в текстах збірки "Ангели в намистах" відзначаємо суплетивні форми вищого ступеня порівняння прислівників, інколи й в усеченій формі, що зумовлено швидким темпом усного мовлення: *Не можу я **бульше** йти* [20: 343]; *А мо', й **бульше*** [20: 328]; *Якось так кажеш, як **бульше** й не побачимоса* [20: 62]; *Так як тоді добре – мені **бульш** ніколи не було* [20: 348]; *Давайте я вам **луче** Отченаша розкажу* [20: 64]; *Дома в теплі **луч** пасолю полупимо* [20: 163], наявність яких на теренах Середнього Полісся, зокрема Дубровиччини, підтверджують і словники (пор.: *луч*, *лучей* 'краще' [17: 96]), водночас такі форми об'єднують репрезентований етномовний континуум з іншими поліськими теренами, насамперед із західнополіськими (*луч*, *лучій*, *лучче* 'краще' [1: I: 294]).

Водночас у текстах Олени Лотоцької системно репрезентовано суфіксальні деривати прислівників часу та місця з формантом **-еки**, які вживано в мовленні практично всіх

персонажів. Найбільшу частоту використання демонструє темпоральний прислівник **потомеки**, оскільки персонажі прозових мініатюр часто розповідають про те, що буде потім, хоча відзначаємо його і в розповідях про те, що було раніше: *А вже **потомеки** – хто шо хоче їжте* [20: 210]; *Я **потомеки** поняла чого* [20: 271]; *А **потомеки** свіщи вітра в полі* [20: 142]; *А сорочку **потомеки** долапаю* [20: 144]; *... **шоб** **потомеки** не баялі* [20: 150]; *Ши коніка **потомеки** вирежу* [20: 158]; *А вже **потомеки** засну* [20: 185]; *Спишут **потомеки*** [20: 89]; *А той сувеець серпанку **потомеки** оддасі* [20: 53]; *Чого вона **потемеки** взяла вину на себе* [20: 327]; ***Потомеки** лесхоззаг ...* [20: 328]; *Будем мальовать і **потомеки** отак скрутьватъ...* [20: 99]. Крім такого прислівника часу, фіксуємо утворення із зазначеним суфіксом від адвербіативів **завтра** (*Вже **завтреки** собі полетят* [20: 110]; ***Завтреки** субота, то **завтреки** пуйдемо* [20: 60]; ***Завтреки** йдемо Настю сватать* [20: 317]), **вчора** (*Маті питає: ви **вчорекі** Ярини пропили чи корову?!* [20: 54]; *Акурат **вчорекі** приїхав* [20: 19]; *... бачив його **вчорекі** на нашум в'язі* [20: 276]), **зараз** (***Зарекі** хресни буде питать...* [20: 52]; *Ніхто тобі її **зарекі** полокать не буде* [20: 17]), **тепер** (***Теперекі** в городі жить буде* [20: 46]), а також від останнього форми з **-ека** (*... а **теперека** старуй бабі вже й не гарно таке ясне* [20: 259]; *А **теперека** бач – мар-га-рит-ки* [20: 95]) та **-ечки** (*А **теперечки** Богу не надякуецца за такого чоловіка* [20: 317]; *А **теперечки** з кожної сторони хтось один буде спевати* [20: 263]; *... а **теперечки** сама глею* [20: 150]; *А **теперечки** ши два роти нагодовать* [20: 157]).

Водночас фіксуємо й локативні прислівники **тут** і **там** із таким формантом: *Покажи мені, де **тутеки** комуністи* [20: 273]; ***Тутеки!*** [20: 158]; ***Тутеки** вже геть земля вироділаса* [20: 162]; *А шо гето ви розсіліса **тутеки?*** [20: 46]; *... ночовалі **тутеки***

[20: 112]; *Гето ж яки ви стрес тамеки пережили* [20: 213]; *...робочі зобрали її тамеки, де ти помніш* [20: 328]; **Тамеки** онучи [20: 22], спорадично – **ондеки**: *Часнік ондеки* [20: 206]. Зауважимо, що низку утворень від таких прислівників представлено в лексикографічній праці О. Котяша: *тáмеки* 'там' [17: 171], *тепéраки* 'тепер', 'сьогодні' [17: 172], *тúтаки* 'тут' [17: 176], *тáмека* 'там' [17: 171], *тúтека* [17: 176], *зáре*, *зáреки* 'зараз' [17: 68], де представлено матеріал із близької за розташуванням до рідної говірки авторки збірки с. Крупове – с. Залужжя Дубровицького р-ну Рівненської обл. Такі деривати відомі на всіх теренах Полісся, хоча зазначені суфікси вже вратили в діалектному мовленні експресивність, емоційність, зменшено-пестливе значення. З цього приводу зауважував Ю. Громик, дискутуючи з мовознавцями, які кваліфікують усі прислівники на *-ки (-еки, -ечки), -ка (-ека, -ечка)* як експресивні форми, форми зі зменшено-пестливим значенням, водночас наголошуючи, що в західнополіських говірках (та й у середньополіських, які були об'єктом нашого дослідження) усі аналізовані вище деривати не мають здрібніло-пестливого значення й уживані безвідносно до віку як мовця, так і його співрозмовника [11: 37]. Таку думку вченого підтверджують і контексти функціонування зазначених вище прислівників у збірці "Ангели в намистах".

У контексті цієї думки варто ще зосередити увагу на відзначених у текстах прислівниках зі зменшено-пестливим суфіксом **-еньк** (спорадично **-есеньк-**), із-поміж яких найуживанішими є адвербіативи способу дії (*... то лежі тихенько* [20: 141]; *Олексю, не мешай, вона хутенько* [20: 170]; *... легенько по гулечци одной рукою прихилляй, а греблюнкою пудбирай знизу* [20: 320]; *Як без вас важенько жить* [20: 346]; *... моя Надька так легусенько танцує, шо пушинка* [20: 29]; *Як ризала я тобі пуга, шоб легенько*

ходив... [20: 28]; *Потом так помалесеньку повернулася спиною – хоть бачить не буду, як накинуща на мене – і пошла* [20: 113]) та часу (*... бабохо, зареньки приведу тобі помошніцу* [20: 147]; **Заренько-заренько**, *котоньку* [20: 156]; *Пожді, я заренько свіням дам і пуйдом* [20: 109]; **Заренько** *по пійсят з тобою* [20: 58]; *А раненько шлі – ні хмариньки* [20: 341]; *... чи ж думала, муй соколе ясни, шо полетіш у Божий ірей од мене так раненько* [20: 281]; **Раненько** *коня з паши в'юв...* [20: 76]). Персонажі-жінки, у мовленні яких відзначено такі утворення, здебільшого вживають їх у розмові з дітьми, тому можемо припустити, що тут семантика зменшеності (пестливості) збережена.

Виразну словотвірну-фонетичну діалектну віднесеність та належність до усного розмовного мовлення виражають усичені форми прислівників: *Я тобі, дядьку ... заре влеплю* [20: 141]; **Заре** *стане коло хлопцув* [20: 259]; **Заре** *одправа почнеца!* [20: 164]; **Заре** *стане коло хлопцув да й буде на сонци зуби сушить* [20: 259], дериват з іншим суфіксальним фонетичним оформленням (*Альонко, пойду я додоми* [20: 16]; *Втявса – і додоми!* [20: 261]; *Господоньку, наверні дітя додоми* [20: 140]; *Зайді додоми* [20: 146]; *А хочеш, ходім завтре зо мною, токо я йду пов п'ятого* [20: 114]; *Тодосе, сьогодні нема, мо' завтре чи позавтре приде* [20: 275]; *Придеши завтре-позавтре* [20: 53].

Водночас значана кількість зафіксованих у текстах прислівників виразно репрезентує фонетичні риси говірки, які наявні й в інших частинах мови. Зокрема, у царині вокалізму спостерігаємо низку палатальних звуків у прислівниках з огляду на заміну [и] – [і] як одну з основних рис середньополіських говірок у системі вокалізму: **Колісь** *ми називалі їх кашка* [20: 95]; *А в Юшковцах колісь бабуся наша, шо пуд лісом жила...* [20: 111]; **Колісь** *і зналіса, і родічаліса* [20: 322]; *Онью ж колісь виратовалі Нехайчикув із биди* [20: 34]; *Нас,*

дівчат, не **сильно** стерегли [20: 271]; ... на дверях клямочка була, щоб закривацца **зсередіни** [20: 317]) та властивість [e] пом'якшувати попередній приголосний (*Викінь десь далеко* [20: 175]), наявність середньополіських діалектних рефлексів етимологічних *o, *e, *ě (... *батько муй мене муцно* любив [20: 346]; *Не вмирайте, я бульше туди не поїду!* [20: 155]; *Думну треба замуж оддати* [20: 160]; *Не вспеваю, мое дитятко, зовсюм не вспеваю ...* [20: 108]; ... *клочче одинакове вибирай, щоб руено пуд пубдивку лягало* [20: 81]; *Плачут вурко за тобою* [20: 281]; ... *мене замуж не бере ніхто* [20: 347]; ... *той завше пузно назад жене* [20: 31]; ... *шо так можна зовсюм помуст згноїть* [20: 200]; *Бежи бегом за солтисом* [20: 150]; *Але вун добри до мене був, ридко сварився* [20: 270]). Зауважимо, що етимологічний *o як діалектна риса представлений і в префіксах од- (от-): ... *перев'юз откудась хату лесніка ...* [20: 328]; *І откудова вона сілу бере?* [20: 7]; *Да откуль буду їхати* [20: 263]; *Вертайся туди, одкуль пришла* [20: 142]; *Мітіка вчореки оддалюк (бачив – Г.Г.)* [20: 159]; *Дівітеса, он келе тоїхати хлеви оддалюк стоять* [20: 6]. Такі утворення відзначено й в інших говірках Дубровиччини: *оттіль, оттілья, оттільяки* 'звідти' [17: 25]; *оцюляки* 'звідси' [17: 126].

Щодо діалектних виявів у царині консонантизму, то передовсім спостерігаємо ствердіння [p]: (*Отак прямо, все времне прямо* [20: 348]; *Біли день надвори* [20: 61]; ... *прив'юз мене сюди з Луцка, прямо з базара* [20: 164]; ... *і так прямо в Одринки* [20: 112]; ... *й так напрамик скоренько вишла в Дуби* [20: 112]).

Представлені в художніх текстах Олени Лотоцької прислівники відображають не лише фонетичні та словотвірні особливості говірки в царині цієї частини мови, а й демонструють її лексичне багатство. Насамперед зауважимо про прислівник мети **навушо**, який, крім виразних фонетичних особливостей, демонструє

частоту вживання, хоча зазвичай прислівники мети – досить спорадичне явище в художніх текстах, водночас його не зафіксовано в лексикографічних виданнях, де представлено матеріал із поліського наріччя, але, очевидно, він часто вживаний у рідній говірці авторки, тому вона й уміщує його в уста персонажів своїх творів як вузьколокальний регіоналізм: *А навушо ж смерть за плечима прив'юз, га?* [20: 15]; *Мусить, ти догадалась, навушо тебе позвала* [20: 185]; *Навушо було крутить...* [20: 58]; *А навушо паничу так раненько вставать* [20: 67]; *І навушо ж вироділі мене таку некрасіву, ніхто замуж не возьме* [20: 269]; *Навушо стульки капуста?* [20: 85]. На нашу думку, так само вузьколокальним регіоналізмом є й прислівник **шино** 'щойно', відзначений у текстах зі зменшено-пестливим суфіксом **-еньк**, який утратив демінутивність, оскільки у таких формах його фіксує О. Котяш у своїй говірці на Дубровиччині (*шіно, шиненько* 'щойно' [17: 188]); *Гето вони шиненько пришли зо школи...* [20: 22]; *Гето ж, бач, шиненько худубци даю* [20: 108].

Крім того, відзначимо семантичне наповнення прислівника міри і ступеня **геть** у текстах Олени Лотоцької, який увиразнює мовлення персонажів, надає висловлюванню емоційної виразності. Контекст дає підстави стверджувати, що цей адвербіатив має значення 'цілком, зовсім', із яким функціює і в досліджуваних нами середньополіських говірках та відзначений на території Західного Полісся: *геть* 'зовсім, повністю', хоча тут має й іншу семантику *геть* 'де-небудь, десь далеко, у невизначеному місці' [1: I: 86], із якою в текстах письменниці не відзначений: ... *повернена геть отакого...* [20: 270]; *Вже не тая баба, геть не тая* [20: 108]; *І від того, щоб промокнути геть* [20: 85]; *Геть уже одурила* [20: 276].

Лексичне діалектне багатство поряд зі збереженими фонетичними рисами

демонструють прислівники **влітјус** та **позалітјус**: *Коля забилі влітјус на Михайла* [20: 162]; *В такуй сорочци, яку вельмі позалітјус на Паску просів* [20: 276]; ... *келе тої пересічки, де позалітјус Федьо Баданісјов дрова заготовляв* [20: 114], які в такій формі відомі в західнополіських говірках: *влітјус* 'вторік' [1: I: 65], *позалітјусь* 'позаторік' [1: II: 217], з дещо іншими фонетичним видозмінами – у середньополіських: *позалітјусь* 'позаминулого року' [17: 136], *позалетось*, *позалітось* 'позаторік' [18: 166], *летось* 'минулого року, торік' [18: 114], хоча їх наявність на теренах усього Полісся свідчить про архаїку таких адвербіативів.

В одному реченні Олена Лотоцька вживає західнополіський прислівник **окочи**: *А окочи розчинять будут?* [20: 86], який у формі **окочись** 'колись' фіксує Г. Аркушин [1: I: 212], низку варіантів відзначає Ю. Громик як виразних реліктових репрезентантів західнополіського говору, досліджує генезу таких лексем і робить висновок, що прислівники **коче**, **точе** та їх варіанти й похідні утворення належать до значного шару давніх слов'янських архаїзмів, дотепер добре збережених у говірках Західного Полісся, але вже втрачених переважною більшістю інших слов'янських говорів; наявність таких реліктових форм дає змогу дослідникові зробити висновки про архаїку ареалу та присутність праслов'ян у цьому регіоні [10]. У середньополіських говірках Житомирщини таку лексему не зафіксовано, хоча О. Котяш підтверджує її наявність у говірці с. Залужжя на Дубровиччині: *окочи* 'коли' [17: 121], яка за розташуванням

близька до зображеної письменницею говірки.

Висновки й результати дослідження. Отже, використані Оленою Лотоцькою в збірці малої прози "Ангели в намистах" діалектні форми прислівників виразно відображають особливості говіркового мовлення рідної говірки письменниці на Дубровиччині. Зафіксовані діалектні форми адвербіативів демонструють говіркові особливості насамперед на словотвірному на фонетичному рівнях, відомі на інших теренах Полісся, переважно в західнополіських говірках з огляду на сусідство території розташування, хоча відзначено й вузьколокальні лексичні діалектизми. Поряд з іншими діалектними одиницями зафіксовані прислівники ілюструють специфіку мовного простору середньополіської говірки. Як й інші діалектизми, морфологічні діалектизми прислівники органічно вплетені в художню тканину твору, дають змогу письменниці через мовлення персонажів передати різноманітні адвербіальні відтінки й за допомогою прислівників інформативно довершити насиченість художнього тексту всіма потрібними для сприйняття елементами, відтворити мовленнєвий колорит поліщуків-односельців.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні діалектних форм службових частин мови в збірці прозових мініатюр Олени Лотоцької "Ангели в намистах" для створення цілісної картини функціонування середньополіських морфологічних діалектизмів у художньому дискурсі письменниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аркушин Григорій. Словник західнополіських говірок: У 2-х тт. Луцьк: Вежа, 2004.
2. Гримашевич Г. І. Актуалізація дієслівної системи середньополіської говірки в збірці Олени Лотоцької "Ангели в намистах". URL: <https://eprints.zu.edu.ua/42038/1/1.pdf> (дата звернення: 16.01.2026).
3. Гримашевич Г. І. Актуалізація середньополіських діалектних морфологічних рис у збірці прозових мініатюр Олени Лотоцької "Ангели в намистах": іменні

- частини мови. 2024. *Лінгвістика*. № 2 (50). С. 6–18.
<https://dos.org/10.12958/2227-2631-2024-2-50-6-18>.
4. Гримашевич Г. Актуалізація фонетичних діалектних рис середньополіської говірки в збірці малої прози "Ангели в намистах" Олени Лотоцької: вокалізм. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica*. 2025. Т. 4. № 1. С. 95–113. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-1-95-113>.
 5. Гримашевич Г. І. Актуалізація фонетичних діалектних особливостей середньополіської говірки в збірці малої прози Олени Лотоцької "Ангели в намистах": консонантизм. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2024. Вип. 2 (103). С. 83–93. [https://doi.org/10.35433/philology.2\(103\).2024.83-93](https://doi.org/10.35433/philology.2(103).2024.83-93).
 6. Гримашевич Г. Онімний простір збірки малої прози Олени Лотоцької "Ангели в намистах": топоніми. *Сучасні проблеми дослідження української мови й методики її навчання в закладах загальної середньої та вищої освіти: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 19–20 лют. 2025 р. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2025. С. 55–60.*
 7. Гримашевич Г. Ступенювання прислівників в українських діалектах. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологічна"*. 2015. Вип. 49. С. 31–33.
 8. Громик Ю. В. Прислівники відзайменникового походження у західнополіських говірках української мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1999. 18 с.
 9. Громик Ю. Прислівники зі значенням 'тут, у цьому місці' в західнополіських та суміжних говірках. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. Вип. 24. С. 93–99.
 10. Громик Юрій. Західнополіські прислівники вкóчи, втóчи. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/502/1/prysl_koche_toche.pdf (дата звернення: 30.01.2026)
 11. Громик Ю. Західнополіські прислівники на -ки, -ка. *Волинь філологічна: текст і контекст. Актуальні проблеми сучасного мовознавства: зб. наук. пр. / упоряд. І. П. Левчук. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. № 14. С. 26–38.*
 12. Громик Юрій. Післямова. *Лотоцька Олена. Ангели в намистах*. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. С. 364–381.
 13. Громик Юрій. Ступенювання прислівників у західнополіських та суміжних говірках. *Ze studiów nad gramatyką i leksyką języka polskiego i ukraińskiego*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2006. S. 27–42.
 14. Громик Ю., Яворський А. Актуалізація поліської говірки в прозових текстах Олени Лотоцької. *Лінгвостилістичні студії*. 2022. Вип. 16. С. 31–45. <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2022-16-31-45>.
 15. Громик Ю., Яворський А. Поліські діалекти в сучасній художній літературі: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 304 с.
 16. Дружок І. Говіркова фонетика збірки оповідань О. Лотоцької "Нині зозуля кувала". *Лінгвістика*. 2023. Вип. 1. С. 25–33. <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2023-1-47-25-32>.
 17. Котяш О. Словник говірки села Залужжя Дубровицького району Рівненської області (залужецька балачка, або баймо по-нашому). Житомир: Бук-Друк, 2024. 224 с.
 18. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ: Наукова думка, 1974. 260 с.
 19. Лисенко П. С. Словник середнього і східного Полісся. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 72 с.
 20. Лотоцька Олена. Ангели в намистах. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 384 с.
 21. Лотоцька Олена. Нині зозуля кувала. Львів: ЛА "Піраміда", 2020. 286 с.

22. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Arkushyn, Hryhorii (2004). Slovnyk zakhidnopoliskykh hovirok [Dictionary of Western Polissya dialects]: In 2 vol. Lutsk: Vezha. [in Ukrainian].
2. Hrymashevych, H. I. (2024). Aktualizatsiia diieslivnoi systemy serednopoliskoi hovirky v zbirtsi Oleny Lototskoi "Anhely v namystakh" [Actualization of the verb system of the Middle Polissya dialect in Olena Lototska's collection "Angels in Necklaces"]. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/42038/1/1.pdf> (reference date: 16.01.2026). [in Ukrainian].
3. Hrymashevych, H. I. (2024). Aktualizatsiia serednopoliskykh dialektnykh morfolohichnykh rys u zbirtsi prozovykh miniatiur Oleny Lototskoi "Anhely v namystakh": imenni chastyny movy [Actualization of C dialectal morphological features in the collection of prose miniatures by Olena Lototska "Angels in Necklaces": nominal parts of speech]. *Linhvistyka*. № 2 (50). Pp. 6–18. [in Ukrainian].
4. Hrymashevych, H. (2025). Aktualizatsiia fonetychnykh dialektnykh rys seredniopoliskoi hovirky v zbirtsi maloi prozy "Anhely v namystakh" Oleny Lototskoi: vokalizm [Actualization of phonetic dialect features of the Middle Polissya dialect in the collection of short prose "Angels in Necklaces" by Olena Lototska: vocalism]. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica*. Vol. 4. № 1. Pp. 95–113. <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-1-95-113>. [in Ukrainian].
5. Hrymashevych, H. I. (2024). Aktualizatsiia fonetychnykh dialektnykh osoblyvostei serednopoliskoi hovirky v zbirtsi maloi prozy Oleny Lototskoi "Anhely v namystakh": konsonantyzm [Actualization of phonetic dialectal features of the the Middle Polissya dialect in the collection of short prose by Olena Lototska "Angels in Necklaces": consonantism]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky*. Iss. 2 (103). Pp. 83–93. [https://doi.org/10.35433/philology.2\(103\).2024.83-93](https://doi.org/10.35433/philology.2(103).2024.83-93). [in Ukrainian].
6. Hrymashevych, H. (2025). Onimnyi prostir zbirkky maloi prozy Oleny Lototskoi "Anhely v namystakh": toponimy [The onymous space of Olena Lototskaya's short prose collection "Angels in Necklaces": toponyms]. *Suchasni problemy doslidzhennia ukraїnskoi movy y metodyky yii navchannia v zakladakh zahalnoi serednoi ta vyshchoi osvity: materialy III Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu*, 19–20 liut. 2025 r. Poltava: PNPu imeni V. H. Korolenka. Pp. 55–60. [in Ukrainian].
7. Hrymashevych, H. (2015). Stupeniuvannia pryslivnykiv v ukraїnskykh dialektakh [Gradation of adverbs in Ukrainian dialects]. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu "Ostrozka akademiia". Serii "Filolohichna"*. Iss. 49. Pp. 31–33. [in Ukrainian].
8. Hromyk, Yu. (1999). V. Pryslivnyky vidzaimennykovoho pokhodzhennia u zakhidnopoliskykh hovirkakh ukraїnskoi movy [Adverbs of Pronoun Origin in Western Polissya Dialects of the Ukrainian Language]: PhD(c) abstract Kyiv. 18 p. [in Ukrainian].
9. Hromyk, Yu. (2011). Pryslivnyky zi znachenniam 'tut, u tsomu misti' v zakhidnopoliskykh ta sumizhnykh hovirkakh [Adverbs with the meaning 'here, in this place' in Western Polissya and related dialects.]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. Iss. 24. Pp. 93–99. [in Ukrainian].
10. Hromyk, Yurii. Zakhidnopoliski pryslivnyky vkóchy, vtóchy [West Polissya adverbs vkochi, vtochi]. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/502/1/prysl_koche_toche.pdf (reference date: 30.01.2026) [in Ukrainian].

11. Hromyk, Yu. (2012). Zakhidnopoliski pryslivnyky na -ky, -ka [West Polissya adverbs ending in -ki, -ka]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Aktualni problemy suchasnoho movoznavstva: zb. nauk. pr.* / arranged by I. P. Levchuk. Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. № 14. Pp. 26–38. [in Ukrainian].
12. Hromyk, Yurii (2023). Pisliamova [Epilogue]. *Lototska Olena. Anhely v namystakh*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. Pp. 364–381. [in Ukrainian].
13. Hromyk, Yurii (2006). Stupeniuvannia pryslivnykiv u zakhidnopoliskykh ta sumizhnykh hovirkakh [Gradation of adverbs in Western Polissya and related dialects]. *Ze studiów nad gramatyką i leksyką języka polskiego i ukraińskiego*. Lublin: Wudawnictwo UMCS. Pp. 27–42. [in Ukrainian].
14. Hromyk, Yu., Yavorskyi, A. (2022). Aktualizatsiia poliskoi hovirky v prozovykh tekstakh Oleny Lototskoi [Actualization of the Polissya dialect in the prose texts of Olena Lototska]. *Linhvostylistychni studii*. Iss. 16. Pp. 31–45. <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2022-16-31-45>. [in Ukrainian].
15. Hromyk, Yu., Yavorskyi, A. (2022). Poliski dialekty v suchasni khudozhnii literaturi [Polissya dialects in modern fiction]: monograph. Lutsk: Vezha-Druk. 304 p. [in Ukrainian].
16. Druzhuk, I. (2023). Hovirkova fonetyka zbirky opovidan O. Lototskoi "Nyni zozulia kuvala" [Speech phonetics of the collection of stories by O. Lototska "The Cuckoo Bird Has Cuckooed"]. *Linhvistyka*. Iss. 1. Pp. 25–33. <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2023-1-47-25-32>. [in Ukrainian].
17. Kotiash, O. (2024). Slovyk hovirky sela Zaluzhzhia Dubrovytskoho raionu Rivnenskoï oblasti (zaluzhetska balachka, abo baimo po-nashomu) [Dictionary of the dialect of the village of Zaluzhzhia, Dubrovytskyi district, Rivne region (Zaluzhzhia vernacular, or let's say it our way)]. Zhytomyr: Buk-Druk. 224 p. [in Ukrainian].
18. Lysenko, P. S. (1974). Slovyk poliskykh hovoriv [Dictionary of Polissya dialects]. Kyiv: Naukova dumka, 260 p. [in Ukrainian].
19. Lysenko, P. S. (1961). Slovyk serednoho i skhidnoho Polissia [Dictionary of Central and Eastern Polissya]. Kyiv: Vyd-vo AN URSR. 72 p. [in Ukrainian].
20. Lototska, Olena (2023). Anhely v namystakh [Angels in necklaces]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 384 p. [in Ukrainian].
21. Lototska, Olena (2020). Nyni zozulia kuvala [The Cuckoo Bird Has Cuckooed]. Lviv: LA "Piramida". 286 p. [in Ukrainian].
22. Matsko, L. I., Sydorenko, O. M., Matsko, O. M. (2003). Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian language]: textbook. Kyiv: Vyshcha shkola. 462 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 04.02.2026

Дата прийняття статті: 18.02.2026

Опубліковано: 27.02.2026